

тично, – етно-національної асиміляції, втрати етно-національної ідентифікації. Як зазначає О. Вишневський, очевидно маємо тут справу із залишком тієї «інтернаціоналізації», яка була інструментом русифікації нашого народу. Національно-демократична педагогіка трактує національне в людині як вроджене, що є виявом дії природного родо-видового поділу всього живого на землі, а культура або сприяє розвитку національно-етнічних особливостей і потреб людини, або ж гальмує його. Здоровий патріотизм, переконаний педагог, може сформуватися лише в людині із розвиненим почуттям власної етнічності, оскільки поза етнічно-територіальним патріотизмом неможливо розвивати і патріотизм державницький [3, 11 – 12]. Дослідник виділяє три основні етапи, які накладають на свідомість помітний відбиток, збагачують її зміст. *Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення* – це першооснова, коріння патріотизму. *Етап національно-політичного самоусвідомлення* припадає переважно на підлітковий вік і передбачає усвідомлення себе як частини нації, своєї причетності до неї як явища політичного, що має (чи виборює) певне місце серед інших націй. До найважливіших моментів цього етапу національного виховання належать відновлення історичної пам'яті та формування почуття національної гідності. У цей час відбувається прийняття молодого людиною громадянства, приєднання до молодіжних, громадських та політичних об'єднань і організацій («Пласт», «СНУМ», «Січ» тощо), які своїми програмами та діяльністю впливають на процес національного і громадянського самовизначення особистості тощо. *Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення* передбачає формування правильного розуміння понять патріотизму й націоналізму, виховання поваги до національно-культурних цінностей інших народів, прищеплення почуття національної, расової, конфесійної толерантності. Поняття «національного» тут виходить за межі етнічного і сягає рівня державності. Сформованість визначених трьох аспектів у світогляді людини, як зазначає О. Вишневський, вказує на його зрілість [2, с. 248 – 252].

Бачимо, таким чином, що напрям військово-патріотичного виховання займав чільне місце у системі вітчизняної педагогіки. Думки та ідеї стосовно його суті, процесу, принципів, шляхів, методів і засобів здійснення були органічною складовою світоглядної парадигми таких авторитетних педагогічних діячів минулого і сьогодення, як Г. Ващенко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, О. Вишневський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори / Г. Ващенко. – Дрогобич: Відродження, 1997. – 213 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
3. Вишневський О. Українська педагогіка на тлі освітніх реформ: збірник науково-публіцистичних статей {для магістрів, аспірантів та студентів, які досліджують стан сучасної української педагогіки} / О. Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2003. – 70 с.
4. Крип'якевич І. П. Історія України / І. П. Крип'якевич; [відп. ред. Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович]. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів: Світ, 1992. – 560 с.
5. Сковорода Г. Твори: У 2 т. / Г. Сковорода. – Т. 1. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 528 с.
6. Ушинский К. О народности в общественном воспитании / К. Ушинский // Ушинский К. Собрание сочинений: В 11 т. / К. Ушинский. – Т. 2. – М. – Л.: Издательство АПН СССР, 1948. – С. 69–167.

Н. В. Сабат,

кандидат педагогічних наук, доцент

Р. І. Ямнич,

магістр спеціальності «Соціальна педагогіка»,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИТЕРІЇВ ТА ПОКАЗНИКІВ НЕБЛАГОПОЛУЧНОСТІ СІМ'Ї

Практична соціальна робота з неблагополучного родиною базується на кількох головних процесах, які становлять зміст етапів типового технологічного алгоритму роботи з клієнтом: визначення проблеми клієнта, розробка плану, реалізація намірів та оцінка результату. Визначення проблеми і розробка плану відбуваються на першому, підготовчому етапі

роботи так само, як і вивчення ситуації, психосоціальна діагностика та документування даних. На першому етапі для виявлення в життєдіяльності сім'ї тих порушень (матеріального, соціального, медичного, психологічного характеру тощо), які призвели до неблагополуччя, виникнення психологічного дискомфорту в одного чи декількох членів, необхідно всебічно вивчити сім'ю, визначити головні проблеми.

Процес визначення проблеми клієнта включає діагностику різних показників, які слугують розпізнаванню особливостей проблеми та її причин. Для отримання необхідної інформації та постановки сімейного діагнозу можна застосувати показники визначення благополуччя/неблагополуччя сім'ї за такими чотирма сферами: почуття і думки людини стосовно самої себе (самооцінка); засоби, способи, за допомогою яких люди передають одне одному різноманітну інформацію, діляться переживаннями і думками (способи комунікації); правила, яких дотримуються і якими керуються люди у своєму житті. Вони в сукупності становлять сімейну систему; методи, за допомогою яких сім'я здійснює свої зв'язки з іншими соціальними інститутами (соціальні зв'язки).

Щоб визначити проблему, слід мати на увазі, що проблемна (неблагополучна) сім'я характеризується: низькою самооцінкою й нецілеспрямованими, переплутаними, неясними комунікаціями; ригідними, інертними, стереотипними, негуманними, неспрямованими на допомогу іншим і такими, що надмірно обмежують життя, правилами поведінки; соціальними зв'язками, наповненими страхом і загрозою. Інформація про неблагополучні сім'ї може надходити як від самих членів сім'ї, так і з інших джерел (наприклад, органів освіти, органів охорони здоров'я, органів внутрішніх справ, органів у справах сім'ї та молоді, органів опіки і піклування, житлово-комунальних служб, підприємств, установ, громадських організацій, від громадян тощо). Зібрана інформація дає можливість зробити аналіз таких характеристик сім'ї, як: життєвий цикл/динаміка): структура; функції; відносини, які склалися.

З'ясувати, на якій стадії життєвого циклу перебуває сім'я, допоможе бесіда соціального працівника з родиною (клієнтом), у процесі якої важливо з'ясувати, як давно виникла проблема, що відбувалося в сім'ї в той час (наприклад, народження другої дитини, розлучення батьків тощо) [1, с. 37]. Для аналізу інформації важливо також уявляти структуру сім'ї. А саме: яка сім'я за складом, віком, як у сім'ї розподілені права і обов'язки, які процеси в сім'ї хвилюють найбільше, коли і хто визначив цю проблему і звернувся за допомогою. З'ясувати, чи порушені функції сім'ї, які саме і як це проявляється, допоможуть запитання, спрямовані на уточнення проблеми. Основні функції сім'ї включають виховну, господарсько-побутову, емоційну, духовного спілкування, первинного соціального контролю, сексуально-еротичну. Причини порушення кожної з них можуть бути різні. Наприклад, причиною порушення виховної функції може бути як відсутність у батьків відповідних знань і навичок, так і негарзди в їхніх стосунках (конфлікти з питань виховання тощо) [2, с. 128]. Важливим показником благополуччя сім'ї є з'ясування міжособистісних стосунків у сім'ї, процесів, які супроводжують ці стосунки. Методами збору інформації на етапі початкового визначення ознак благополуччя сім'ї можуть бути інтерв'ю, спостереження, анкетування, опитування, тестування, аналіз документів тощо. Результатом вивчення сім'ї (діагностики) стає складання висновку про стан конкретної сім'ї, основні проблеми і тенденції, що їй властиві, характер зв'язків, котрі сформувалися при взаємодії як членів сім'ї один з одним, так і з оточенням.

Після того, як план сформульовано, починається другий етап – його реалізація. У цьому процесі беруть участь обидві зацікавлені сторони (соціальний працівник і клієнт). Кожен з них бере на себе те завдання, яке йому під силу. На цьому етапі для клієнта особливе значення мають ситуації успіху. Завдання соціального працівника – дати кожному клієнту можливість пережити радість досягнення, повірити в себе. Реалізація плану передбачає застосування різноманітних процедур із вибору та апробації обраної послідовності використання методів та засобів допомоги їх зміст залежить від конкретного випадку благополуччя в конкретній сім'ї. На цьому етапі соціальний працівник прагне налагодити зв'язки між сім'єю та іншими місцевими службами і установами, які можуть і повинні надалі нада-

вати постійну допомогу сім'ї. Він інформує ці служби про потреби сім'ї, а сім'ю про види допомоги і послуги, які вона може отримувати від цих служб.

Оскільки неблагополуччя сім'ї може проявлятися в різних сферах життєдіяльності, потрібні й різні підходи до його усунення. Наприклад, матеріальне неблагополуччя сім'ї може бути вирішене шляхом працевлаштування членів сім'ї, оформленням пільг, субсидій, інвалідності, матеріальної допомоги в кризовій ситуації тощо. Неблагополуччя, пов'язане з проблемами здоров'я, може потребувати діагностики і лікування хвороб дітей і дорослих, набуття навичок здорового способу життя, профілактики хвороб, наркологічної допомоги. Неблагополуччя в сфері духовного і морального здоров'я може потребувати вирішення проблем алкогольної залежності, перегляду ціннісних орієнтацій членів сім'ї тощо. Неблагополуччя в сфері виховання дітей можливо подолати шляхом надання педагогічної, психологічної, логопедичної, психотерапевтичної допомоги дітям, юридичної допомоги дорослим членам сім'ї. Неблагополуччя в сфері внутрішніх та зовнішніх комунікацій сім'ї можна подолати шляхом відновлення чи побудови нових соціальних зв'язків, сприяння у вирішенні конфліктів тощо [3, с. 2]. Слід пам'ятати, що теоретичні основи соціально-педагогічної допомоги родині на етапі безпосередньої реалізації втручання базуються на принципі «допомога для самопомоги». Це передбачає, передусім, виявлення внутрішніх резервів у родині і розвиток у її членів навичок і умінь альтернативної поведінки по відношенню до тієї, яка призвела до виникнення неблагополуччя.

Соціальний працівник ще на першому (підготовчому) етапі має переконати членів сім'ї, що всю відповідальність за те, щоб застосовувати на практиці нові (альтернативні) навички й уміння, несуть вони самі, оскільки ніхто інший не зможе за них це робити. Соціальні служби у змозі лише допомогти розвинути навички альтернативної поведінки, навчити, створити для цього сприятливі умови. Крім того, слід дотримуватися в роботі з неблагополучною сім'єю принципу індивідуалізації допомоги (зосередження роботи на клієнті, її орієнтація на резерви, які потенційно є саме в цього клієнта) та принципу забезпечення легкого поступу до родини (завдяки створенню довірливих взаємин із працівником).

Кваліфікований соціальний працівник завжди має на увазі, що успішна реалізація різноманітних методів і засобів втручання з метою допомоги неблагополучній родині використовує системний підхід. Тобто втручання охоплює комплекс людей, явищ, взаємин, зв'язків, а не лише одного чи кількох клієнтів-членів родини. Системний підхід вимагає простеження закономірностей, що діють у цих комплексах, а люди, як їх складова, розглядаються як активні особистісні системи, втягнуті у складне переплетіння взаємин соціального середовища. Взаємодія (інтерація) між особистістю і середовищем характеризується наявністю зворотних реакцій [1, с. 57].

Важливо також на етапі реалізації втручання постійно підтримувати в індивідуальній роботі з родиною конструктивну перспективу для кожного з її членів. Тобто формувати і підтримувати переконання членів родини, що результати взаємин у кожній конкретній ситуації залежать не лише від їх фізично виконаних дій сьогодні, сказаних у цей момент слів тощо. Багато що залежить також від їхнього розуміння того, якими вони хочуть бачити ці ситуації у позитивній перспективі. Тоді вони уже зараз можуть вводити елементи альтернативних поведінкових моделей, конструювати наявну дійсність у перспективному напрямі. Методи втручання, що застосовуються на етапі реалізації, вельми різноманітні, обираються залежно від конкретних завдань допомоги і особливостей ситуації в родині, можуть втілюватися окремо або комбіновано, одночасно або послідовно. Готових рецептів методичного забезпечення на всі випадки бути не може, усе залежить від особливостей випадку, можливостей власне соціальних служб та їх співробітництва з іншими фахівцями й установами. Але важливо, щоб методи втручання обиралися відповідно до тих форм, які соціальний працівник вважає доречними в даний час і в даній ситуації. Таких форм в узагальненому вигляді виокремлюють три: індивідуальна робота з членом родини окремо; спільна робота з усіма членами родини; групова робота, що виходить за межі родини.

Індивідуальна робота прагне компенсувати окремому члену сім'ї досвід позитивного ставлення до інших членів, якого зазвичай бракує у неблагополучних сім'ях. Адже ці сім'ї мають великий досвід конфліктів, розлучень, завдання взаємних образ членами сім'ї один

одному тощо. Усе це відбувається досить часто на тлі інших соціальних та економічних негараздів позасімейного походження, що підсилює негативні стосунки. Натомість доброзичливих відносин, взаємоповаги, любові членам сім'ї бракує.

Індивідуальні бесіди і консультації окремих членів родини спрямовуються на формування інших відносин, розуміння труднощів інших членів родини, переконання у потребі взаємопідтримки. Прищеплення індивідуальних навичок відновлення добрих стосунків, участі кожного в плануванні витрат сімейного бюджету, веденні домашнього господарства, організації дозвілля, надання знань і умінь кожному члену родини по можливості організувати взаємодію з державними органами, іншими зовнішніми установами, підтримати один одного в цьому процесі, у вирішенні проблем навчання, роботи тощо сприяє розвитку самоповаги, відчуття власної значимості, відновленню (набуттю) пристойного соціального статусу.

Спільна робота з усією родиною базується на використанні методів сімейної терапії, які слугують залягодженню внутрішньосімейних відносин. Сімейні конференції слугують налаштуванню контактів між членами родини, ідентифікації неконструктивних моделей взаємостосунків, які стали стереотипними, і від того можуть не помічатися й не усвідомлюватися тим членом сім'ї, який у цьому випадку стає джерелом конфлікту. Аналіз неправильної поведінки за участю всіх членів родини дає можливість оприлюднити помилки внутрішньосімейного спілкування, спільно знайти альтернативні засоби. замінити неконструктивні (дисфункціональні) прояви функціональними.

Відносини між родиною і соціально-педагогічним працівником розглядається як діалектичні, усередині яких необхідно витримати баланс між протилежностями. Наприклад, між співчуттям, довірою, певним патерналізмом працівника і його вимогами щодо застосування незвичних зусиль членами сім'ї. Складність ролі соціального працівника полягає ще й у тому, що він має одночасно запроваджувати сімейну терапію і власне соціальну роботу щодо неблагополучної родини – сприяти вирішенню її соціально-економічних проблем, що вимагає співпраці поза сім'єю з організаціями і структурами суспільства. Отже, він має однаковою мірою володіти методами соціальної роботи і сімейної психології.

У роботі з усією родиною важливо цілеспрямовано починати з тих проблем, від яких вона страждає у першу чергу (або такими вони вважаються оточенням), і домогтися сенсифікації (підвищення чутливості) до основних причин, що стали коренем конфлікту взаємин.

Групова робота доцільна тоді, коли ситуація в родині характеризується соціальною ізоляцією (що виникає досить часто) і від того у родині панує низька самооцінка, страх неприйняття суспільством. У ході групової роботи члени родини здобувають досвід зав'язування контактів і спілкування з іншими людьми. У такий спосіб можна боротися із соціальною ізоляцією.

Але найчастіше родини опираються розширенню зв'язків, наполягають на звичному стереотипі щодо спілкування з оточенням. Вони не знають, що групова робота надає можливість набуття відчуття солідарності, побачити приклади, які створюють стимули для змін. Це, у свою чергу, може відобразитися в сімейних інтеракціях, і тим самим підтримувати соціально-педагогічну роботу всередині родини. Ще один важливий елемент групової роботи полягає у тому, щоб виявити індивідуальні сильні сторони членів групи, підтримати їх, унаочнити для кожного члена і групи в цілому. Це суттєво підвищує самооцінку такого члена групи, слугує стимулом для позитивних змін [2, с. 28].

На практиці, у межах співпраці з місцевими державними і громадськими організаціями соціального спрямування, здійснюються такі види групової роботи, як, наприклад, жіночий сніданок або день дитячих заходів. Пропонуються також заняття в невеликих групах. До видів робіт, що виходять за межі родини, відносяться також організація канікул, дозвілля, інші спільні заходи для всієї родини. Спільно пережиті позитивні емоції зменшують почуття соціальної ізоляції, властиве неблагополучній родині, позитивно впливає на формування почуття власної гідності членів родини, розуміння соціальної значимості родини в цілому. У цих спільних акціях родини мають можливість побачити соціальних працівників в

інших умовах, наприклад, як членів або керівників неформальної групи, що також може сприяти подальшій співпраці.

На третьому, підсумковому етапі, який включає оцінку результату, припинення активної роботи, інколи – додаткове кураторство клієнта, слід враховувати, що критерії оцінки та уявлення щодо ефективності можуть бути різними в залежності від погляду того, хто оцінює проведenu роботу.

Наприклад, для клієнта основним критерієм успішності своєї участі в програмі може бути емоційне задоволення від діяльності і зміни емоційного балансу в цілому на користь позитивних почуттів і переживань. Для *соціального працівника*, відповідального за організацію і виконання програми, головним критерієм оцінки стане досягнення поставлених у програмі цілей. Для осіб із оточення клієнта ефективність програми буде визначатися ступенем задоволення їх запити, мотивів, які спонукали звернутися по допомогу, а також особливістю усвідомлення ними власних проблем у зв'язку з проблемами клієнта.

Важливо, щоб клієнти брали участь у процесі оцінки як з погляду потреби з'ясування їх власного погляду на успішність проведеної соціальної роботи, так і з іншої причини. У ході розв'язання проблеми, яка була визначена на початковому етапі, можуть виникнути нові проблеми, адже ситуація клієнта динамічна, вона змінюється. У такому випадку процес потрібно починати знову – з визначення нової проблеми, розробки нового плану тощо. Отже результатом роботи з клієнтом має бути досягнення такого стану, коли сама людина, її відносини з близьким оточенням і суспільством у цілому не потребуватимуть постійної допомоги [4, с. 81].

Важливими є також для забезпечення якісних процесів і результатів допомоги постійне обговорення й оцінка роботи на різних рівнях – на рівні клієнта, родини, соціального працівника, який цю роботу реалізує, кола його колег, офіційного звітування перед керівництвом служби.

Під час регулярних оціночних обговорень з клієнтом і родиною спільно перевіряються і, за необхідності, коригуються або наново встановлюються цілі і завдання, коригуються застосовані або залучаються нові методи для їхнього досягнення. Регулярна самооцінка роботи соціальним працівником найкраще здійснюється за допомогою стандартизованої технологічної карти, де відображені загальні (підсумкові) й поточні цілі і завдання даного випадку, дії, що були застосовані, застосовані методи й засоби втручання, дії і результати роботи інших фахівців, оцінки клієнтів тощо [5, с. 13].

Цінний досвід роботи інших соціальних працівників з іншими родинами взаємно збагачує колег і суттєво підвищує ефективність роботи, якщо регулярно обговорюється у колективі фахівців. Обмін професійними знаннями і безперервна супервізія випадків дає можливість критично сприймати власну роботу, об'єктивніше оцінювати процеси, що відбуваються в родині. Крім того, забезпеченню якості роботи допомагають регулярні поточні і підсумковий звіт щодо конкретного випадку; коригування кожні півроку плану роботи з родиною і розробка нового піврічного плану (якщо допомога не припиняється); що кварталні координаційні та оціночні співбесіди на рівні керівництва служби із запрошеним фахівцям інших установ, що беруть участь у роботі з неблагополучною сім'єю.

Загалом ті чи інші конкретні методи оцінки результатів та якості проведеної роботи можуть застосовуватися в різних формах за різними методиками. Вони достатньо описані в літературі. Серед них пропонуються такі, що потребують ретельних досліджень, розробки спеціальних соціологічних запитань (індикаторів), вивчення даних різних джерел і служб з оточення клієнта. На практиці зустрічаються й досить нескладні, наприклад, методика «Індикатори виконання», яка часто використовується соціальними службами підтримки сім'ї.

За цією методикою використовуються два блоки індикаторів – щодо стану дитини та щодо стану сім'ї в цілому; фіксують досягнуті результати та особливості процесу соціальної роботи із сім'єю; крім того, у процесі оцінки клієнтові (або кільком членам сім'ї окремо) пропонують власноруч заповнити «Анкету оцінки роботи соціальної служби». Подібна анкета складається з кількох нескладних запитань, наприклад:

1. Як змінилася ситуація у Вашій сім'ї? Наведіть приклади змін.
2. Які стосунки склалися між Вами та соціальним працівником?

3. Яка допомога, на Вашу думку, була найкориснішою для Вас і Вашої сім'ї? Якщо допомоги не було, поясніть, що заважало цьому?

4. Як Ви оцінюєте Ваш стан та стан вашої сім'ї зараз?

5. Що Ви відчуваєте по закінченню співпраці із соціальною службою?

Аналіз відповідей на такі запитання може дати певну інформацію стосовно того, як суб'єктивно уявляють собі клієнти якість та наслідки проведеної роботи, як оцінюють себе, стан своєї сім'ї та характер стосунків із працівниками соціальної служби після завершення співпраці [2, с. 12].

Загалом соціальна робота з неблагополучною родиною розглядається як процес, що має тривати до тих пір, поки не будуть досягнуті спільно узгоджені цілі або з'ясується остаточна неможливість цього. Якщо цілей досягнуто і родиною це усвідомлено (або подальша робота щодо зазначених цілей нереальна взагалі чи тимчасово), розглядається питання щодо завершення співробітництва. За необхідності, наприкінці підсумкового етапу соціальна робота з клієнтом не завершується ще певний час, поки триває виконання всіх заходів, передбачених планом щодо процесу «виходу з родини», тобто припинення активної роботи. Після завершення активної фази може тривати додаткове кураторство випадку, коли здійснюється контроль і спостереження родини протягом 1-2 місяців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблемні сім'ї: діти і батьки / за ред. Ю. М. Якубова, О. П. Антонова-Турченко та ін. – К.: Студцентр, 1998. – 137 с.
2. Психологічна допомога сім'ї / упоряд. Т. Гончаренко. – К.: Вид. дім, 2005. – 128 с.
3. Співпраця з родинами у вихованні дітей // Освітнє слово. – 2001. – 9 березня. – С. 2.
4. Сьомкіна В. С. Особливості впливу неблагополучної сім'ї на соціалізацію дитини / В. С. Сьомкіна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2011. – № 4. – С. 74–84.
5. Щербань В. Аномалії сімейного і суспільного виховання / В. Щербань // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 11-15.

Т. В. Скрипник,

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії корекції розвитку дітей з аутизмом,*

*Інститут спеціальної педагогіки
Національної академії педагогічних наук України*

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРУПИ СУПРОВОДУ ДИТИНИ З АУТИЗМОМ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Поява дітей з особливими освітніми потребами в навчальних закладах стає все більш поширеним явищем в Україні. Це відбувається як наслідок процесу гуманізації освіти, а також через постійне збільшення численності таких дітей.

Відомо, що перебування «особливих» дітей в закладах освіти наражається на різноманітні труднощі, які часто унеможливають здійснення процесу їх послідовного навчання. Однією з найскладніших для педагогів категорій є діти з розладами аутичного спектра (РАС).

Діти з РАС принципово відмінні від дітей будь-якої іншої категорії тому, що у них нема вроджених соціальних якостей: вони не дивляться на іншу людину і не зважають на неї, у них нема ніякого бажання робити те, що їм пропонують інші люди. Проте кожний з них виконує якісь певні дії, які мають стереотипний характер, і складається враження, що окрім цього заняття нічого в житті йому не цікаве. Тому їхнє перебування серед людей саме по собі має розвивальний ефект тільки тоді, коли до них застосовують спеціальні підходи, методи та засоби.

Насправді, діти з аутизмом можуть і мають продуктивно розвиватися, навчатися і повноцінно виховуватися. Так як вони мають свої особливі освітні потреби, їх введення в освітній простір має бути продуманим і підготовленим.